

นกปากห่างในประเทศไทย ควรได้รับการคุ้มครองต่อไปหรือไม่ ?

นายมงคล ไชยภักดี* และวัลยา ไชยภักดี*

มงคล ไชยภักดี และวัลยา ไชยภักดี. 2554. นกปากห่างในประเทศไทย ควรได้รับการคุ้มครองต่อไปหรือไม่ ? หน้า 189-190. ใน *ผลงานวิจัย และรายงานความก้าวหน้างานวิจัย ประจำปี 2553*. กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. กรุงเทพฯ.

การที่นกปากห่างยังถูกจัดเป็นนกที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อไข้หวัดนกนั้น เนื่องจากการระบาดของไข้หวัดนก (Avian Influenza) ในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2547 – 2548 เคยมีการตรวจพบเชื้อ Influenza virus ชนิด H₅N₁ ในนกปากห่าง จากพื้นที่ 6 แห่ง ได้แก่ บึงบอระเพ็ด จ.นครสวรรค์ (ก.พ.47, ต.ค. 47, ก.พ.48, ธ.ค.48) อ.บางเลน จ.นครปฐม (ก.พ.47) ต.บ้านหว่า อ.บางปะอิน จ.พระนครศรีอยุธยา (ก.พ.47) เขตลาดกระบัง กรุงเทพฯ (ก.พ.47) อ.สองพี่น้อง จ.สุพรรณบุรี (เม.ย.47) และ ต.ไผ่จำศีล อ.วิเศษชัยชาญ จ.อ่างทอง (ก.ย.48) แม้ว่าผลการตรวจ ตั้งแต่เดือนมกราคม 2549 - ปัจจุบัน ไม่พบเชื้อ H₅N₁ ในนกปากห่างอีกเลย แต่การที่นกปากห่างมีแหล่งทำรังวางไข่และแหล่งอาศัยหากิน อยู่ในพื้นที่เกษตรกรรมบริเวณเดียวกับพื้นที่ที่มีการเลี้ยงเป็ดไล่ทุ่ง ในภาคกลางและภาคเหนือตอนล่างซึ่งเป็นพื้นที่ที่พบการระบาดของไข้หวัดนก และส่วนใหญ่อยู่ใกล้แหล่งชุมชน ดังนั้นเมื่อมีการระบาดของโรคไข้หวัดนกจึงเป็นที่วิตกกังวลกันว่า นกปากห่างอาจเป็นพาหะนำเชื้อได้ นอกจากนี้ยังมีปัญหาที่นกปากห่างมักทำรังในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรม เรือกสวนไร่นา ทำให้ต้นไม้ พืชผลเสียหาย ทั้งกลิ่นมูลนกในแหล่งทำรังวางไข่ที่อยู่ใกล้แหล่งชุมชน สร้างความเดือดร้อนรำคาญแก่ประชาชน ทำให้ทัศนคติที่มีต่อการอนุรักษ์นกปากห่างในปัจจุบันเปลี่ยนไปในทางลบ

นกปากห่าง เป็นนกที่มีการแพร่กระจาย อยู่บริเวณ บังคลาเทศ ภูฏาน อินเดีย เนปาล ปากีสถาน ศรีลังกา พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม และไทย (BirdLife International, 2009) ประชากรทั่วโลก ในระหว่างปี ค.ศ. 2002-2004 (พ.ศ.2545-2547) มีประมาณ 300,000 ตัว (Wetlands International, 2006) พบเฉพาะในเอเชีย โดยประเทศไทยเป็นพื้นที่แหล่งทำรังวางไข่ที่สำคัญที่สุดของนกปากห่าง และเป็นพื้นที่อาศัยที่รองรับประชากรของนกปากห่างมากกว่า 90 เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งโลก จากการศึกษาวิจัยโดยกลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช พบว่าประชากรนกปากห่างในประเทศไทย มีประมาณ 300,000-400,000 ตัว (มงคล, วัลยา และไกรรัตน์, 2552) และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น แต่เดิมนกปากห่างเป็นนกที่อพยพมาจากประเทศอินเดียและบังคลาเทศ เพื่อมาทำรังวางไข่ในประเทศไทยในราวเดือนพฤศจิกายนถึงพฤษภาคม แต่ปัจจุบันจากข้อมูลการติดตามตัวสัตว์ระบบดาวเทียม และการสำรวจประชากร พบว่ามีนกปากห่างจำนวนมากที่ไม่อพยพกลับ คงอยู่ในประเทศไทยตลอดทั้งปี เพียงแต่เปลี่ยนที่หากินตามฤดูกาลเท่านั้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความอุดมสมบูรณ์ของอาหาร อันได้แก่ หอยเชอรี่และหอยโข่ง ซึ่งมีมากในพื้นที่ที่มีการทำนาข้าวโดยเฉพาะในที่ราบลุ่มภาคกลาง

* กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

และจากการศึกษาวิจัย พบว่าในพื้นที่แปลงนาข้าวที่ไถแล้วยังไม่ได้หว่านเมล็ดข้าว ซึ่งเป็นพื้นที่หากินของนกปากห่าง พบปริมาณหอยเชอริ มีค่าเฉลี่ย 2.49 ตัว/ตารางเมตร หรือ 3,984 ตัว/ไร่ และนกปากห่างจะจับหอยเชอริกิน เฉลี่ย 123 ตัว/วัน (ไกรรัตน์, 2551) นั่นแสดงว่านกปากห่างจำนวน 400,000 ตัว ในประเทศไทย จะสามารถควบคุมปริมาณหอยเชอริ ได้วันละไม่น้อยกว่า 49,200,000 ตัว หรือคิดเป็นพื้นที่ 12,349.40 ไร่/วัน ปัจจุบันเกษตรกรจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการใช้สารเคมีกำจัดหอยเชอริ เป็นเงินประมาณ 50 บาท/ไร่ ดังนั้นนกปากห่างจึงมีประโยชน์ช่วยลดค่าใช้จ่ายในการกำจัดหอยเชอริ คิดเป็นมูลค่าไม่น้อยกว่าวันละ 617,470 บาท หรือปีละไม่น้อยกว่า 225,376,550 บาท หรือคิดเป็นพื้นที่นาข้าว 4,507,531 ไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่ประมาณ 50 เปอร์เซ็นต์ ของนาข้าวในภาคกลาง (ในปี พ.ศ. 2553 ภาคกลางมีพื้นที่ทำนาข้าว นาปี ประมาณ 9,843,915 ไร่ และประเทศไทยมีพื้นที่ทำนา ข้าวนาปี 57,402,331 ไร่ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร 2553))

สรุปแล้วจากเหตุผลที่ประเทศไทยเป็นแหล่งอาศัยและทำรังวางไข่ที่รองรับประชากรมากกว่า 90 เปอร์เซ็นต์ของนกปากห่างทั่วโลก และประโยชน์ในการควบคุมปริมาณหอยเชอริ ในพื้นที่ 50 เปอร์เซ็นต์ของนาข้าวในภาคกลาง คิดเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจ ได้ไม่น้อยกว่า 225 ล้านบาทต่อปี ช่วยลดต้นทุนในการทำนาให้แก่เกษตรกร ทั้งยังสามารถลดค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วยที่เกิดจากพิษของสารเคมี และช่วยลดมลภาวะจากการปนเปื้อนของสารเคมีในแหล่งน้ำ ช่วยรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม นกปากห่างจึงควรได้รับการคุ้มครองให้เป็นสัตว์ป่าคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 ต่อไป เพื่อคงไว้ซึ่งความสมดุลของธรรมชาติและควมหลากหลายทางชีวภาพของโลก

สำหรับความวิตกกังวลว่า นกปากห่างอาจเป็นพาหะนำเชื้อนั้น กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้มีมาตรการในการเฝ้าระวังและค้นหาโรค โดยเฉพาะในแหล่งทำรังและแหล่งอาศัยของนกปากห่างอยู่อย่างสม่ำเสมอ มีการศึกษาวิจัยการติดตามการเคลื่อนย้ายและทำแผนที่ประชากรในแต่ละปี เพื่อเป็นข้อมูลในการเตรียมพร้อมรับมือกับการระบาด ซึ่งแนวทางควบคุมโรคที่ได้ผลดีที่สุดไม่ใช่การกำจัดนก แต่คือ การให้ความสำคัญกับการป้องกันการใกล้ชิดหรือสัมผัสกับนกในธรรมชาติ ป้องกันไม่ให้คนและสัตว์เลี้ยงเข้าไปใกล้